

СОЦІАЛЬНІ РЕСУРСИ ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ ЗАКАРПАТТЯ: ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ

Здійснено аналіз демографічної ситуації в прикордонних районах Закарпатської області, проаналізовано основні тенденції демографічного відтворення населення. Обґрунтовано низку пропозицій, спрямованих на забезпечення природного приросту населення та покращення умов праці на виробництві.

Ключові слова: соціальні ресурси, відтворення, умови праці, ефективність.

Постановка наукової проблеми. Підвищена увага вчених і господарників до проблем відтворення населення в Україні та її окремих регіонах є цілком закономірною. Особливої актуальності набуває дослідження демографічних процесів на локальному рівні господарювання, адже населення розвивається в межах певних територіальних утворів, зі своїми специфічними місцевими інтересами, умовами розвитку та режимом відтворення.

Водночас розвиток економіки локальних адміністративних одиниць, їх місце в регіональному поділі праці значною мірою зумовлений ефективністю заходів макроекономічної політики, спрямованої на розвиток реального сектора територіальної економіки, підтримкою нових форм господарювання, стимулюванням підприємницької ініціативи широких верств населення, що, безумовно, позначається на процесах відтворення населення. Принаймні це означає, що розвиток народонаселення відбувається під впливом сукупності факторів – від макроекономічних (економіка країни загалом та окремих її сфер) до мікроекономічних (економіка домогосподарств). Ігнорування особливостями кожного з цих факторів та ототожнення інтересів суспільства і сім'ї (індивіда), як показав досвід попередніх років, призвели до істотного зниження адресності а, отже, і ефективності заходів демографічної політики. Тому в нинішніх умовах розвитку ці заходи повинні враховувати складний характер взаємозв'язків демографічних процесів, їх тісне переплетіння та взаємодоповнюваність під час формування раціонального типу відтворення соціальних ресурсів як синтезу руху населення, починаючи з локального рівня і до суспільства загалом. Адже не випадково у Стратегії демографічного розвитку на 2006-2015 рр. в Україні як основної стратегічної мети визначено: "Сприяння всебічному розвитку сім'ї, створення соціально-економічних передумов для її повноцінного функціонування, задоволення і відтворення потреби сім'ї в дітях" [1, с. 5].

Така постановка проблеми докорінно змінює традиційні підходи, що культивувалися в минулому, до реалізації демографічної політики, вектор якої мав чітко окреслену макроекономічну спрямованість, наголошуючи на потребі його зміщення на рівень територій і на цьому ґрунті підвищуючи їх відповідальність за забезпечення нормальних умов для розвитку населення.

Метою дослідження є вивчення проблеми демографічного відтворення населення прикордонних районів Закарпатської області.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Демографічна криза в Україні та її регіонах значно активізувала дослідження проблем, пов'язаних з процесами відтворення населення та його використання. Ці проблеми дослі-

джено в працях М. Долішнього, С. Злупка, Е. Лібанової, С. Пирожкова, М. Пітюлича, Л. Семів, У. Садової та багатьох інших учених-дослідників. Що стосується дослідження цих проблем на локальному рівні розвитку, то вони ще не належно розроблені та висвітлені, що значно підвищує увагу до їх аналізу.

Виклад основного матеріалу. Урахування дії локальних факторів розвитку населення набуває дедалі більшої ваги в умовах погіршення економічного становища, високого рівня інфляції, появи значного числа сільських поселень, що мають всі ознаки регресивності. На цьому фоні чи не єдиним виходом із складної ситуації є окреслення демографічних орієнтирів для кожного регіону відповідно до його соціально-економічного становища.

З цих позицій на окремий специфічний об'єкт наукового дослідження претендують соціальні ресурси прикордонних територій Закарпаття, на відтворення, формування та використання яких активний вплив здійснюють фактори внутрішнього і зовнішнього впливу.

Табл. Демографічні характеристики населення прикордонних районів Закарпатської області

Міста, райони	Чисельність наявного населення, тис. осіб			Природний приріст, скорочення (-) на 1000 осіб наявного населення		
	1989	2000	2008	1989	2000	2008
м. Ужгород	126,5	126,3	116,3	9,2	-0,4	1,6
м. Берегово	-	-	25,0	-	-	-0,6
м. Хуст	-	35,2	31,6	-	0,0	2,2
м. Чоп	-	-	8,8	-	-	1,1
Берегівський	84,1	82,6	52,0	4,5	-3,5	-0,8
Великобerezнянський	30,2	29,6	26,5	13,3	-2,5	-5,9
Виноградівський	118,3	118,5	117,8	8,6	2,0	3,4
Перечинський	32,8	32,4	31,1	4,7	-2,8	-0,8
Рахівський	91,0	91,6	90,3	10,3	3,5	3,9
Тячівський	172,4	172,4	172,0	8,0	3,4	4,4
Ужгородський	73,4	73,9	67,7	5,1	-3,4	0,4
Хустський	130,4	94,7	95,1	7,8	2,3	1,1
Всього населення	859,4	857,2	834,2	-	-	-
% до загальної чисельності наявного населення області	68,6	67,8	67,1	-	-	-

Із даних, наведених у табл., видно, що в прикордонних районах Закарпатської області станом на 1.01.2009 р. проживало 834,1 тис. осіб, що становить 67,1 % від загальної чисельності наявного населення краю. За період з 1989 по 2008 рр. чисельність населення у прикордонних територіях скоротилася на 25,2 тис. осіб, або майже на 3 % за загальнообласного показника 0,8 %. Середньорічні темпи цього процесу в досліджуваних районах за період з 1989 по 2000 роки становили 0,8 %, а з 2000 по 2008 рр. – 0,7 %. Це дає змогу нам зробити важливий висновок, що динаміка темпів приросту населення як загалом по області, так і в аналізованих районах має тенденцію до зниження. Особливо помітним є це зниження за останні вісім років.

Порівняльний аналіз визначальних характеристик динаміки темпів приросту населення прикордонних районів області дає змогу виявити певні відмінності, зумовлені особливостями природного, механічного та соціального руху. Особливо важливе значення для аналізу динаміки чисельності населення має дослідження природного руху, оскільки саме він забезпечує відтворення населення за рахунок зниження смертності та збільшення народжуваності, завдяки чому відбувається зміна поколінь і досягається існування населення як популяції.

Аналіз процесів природного приросту населення показує, що в чотирьох з дев'яти прикордонних районів області зафіксовано від'ємне сальдо природного приросту населення. Існуюча ситуація зумовлена динамікою смертності як між самими районами, що є об'єктом дослідження, так і їх істотну диференціацію за аналізованим показником по області. Особливо високою є смертність у Березівському, Великобerezнянському та Перечинському районах, де показник смертності перевищував загальнообласний відповідно на 20,1, 35,0 та 30,6 %. Опоередковано про причини високої смертності можна судити через показники зайнятості населення на роботах із шкідливими і небезпечними умовами праці, насамперед сільському господарстві, будівництві, лісохімічній промисловості, що є пріоритетними сферами економіки в аналізованій групі районів. Незважаючи на те, що віднедавна кількість працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, зменшилася з 12 тис. у 2000 р. до 9,6 тис. у 2008 р. і, вона є значною і становить 11,1 % до облікової кількості штатних працівників [2, с. 195; 3, с. 416]. Значно вища питома вага тих, хто працює в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, на підприємствах добувної промисловості – 35,0, видобування корисних копалин – 35,7, у хімічному виробництві – 24,2, на транспорті – 23,5, на виробництві пластмасових виробів – 21,9 % [3, с. 416]. При цьому на державних підприємствах у таких умовах працював кожен восьмий працівник проти кожного чотирнадцятого у недержавних [2, с. 196]. Існуюча ситуація, як слушно зазначає Е. Лібанова, потребує негайного втручання: необхідні комплексні цілеспрямовані дії, які охоплюватимуть і охорону праці, і профілактичну медицину, і дорожньо-транспортну безпеку, і захист навколишнього середовища, і систему охорони здоров'я, і контроль за якістю продуктів харчування та питної води [4, с. 37].

Незважаючи на слабкість доказової бази щодо лінійного зв'язку між економічною ситуацією і тривалістю життя, існування такої кореляції навряд чи можна заперечувати. Доцільним видається здійснення таких невідкладних заходів щодо охорони праці в прикордонних адміністративних районах області:

- впровадження системи договірної планування заходів з охорони праці на всіх ієрархічних рівнях управління та у всіх сферах економічної діяльності;
- інвентаризація робочих місць на підприємствах усіх форм власності;
- атестація робочих місць, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, та запровадження контролю за усуненням шкідливих факторів для здоров'я працівників;
- підвищення ролі і відповідальності професійних спілок, підрозділів фонду соціального страхування, інституту соціального партнерства за належні умови праці на виробництві;

- запровадження системи економічних стимулів для підприємств, що вживають заходи, спрямовані на зниження травматизму, професійних захворювань, мінімізацію нещасних випадків на виробництві.

Висновки. Запропонований комплекс заходів щодо створення належних умов праці на виробництві матиме позитивні результати для нормалізації демографічних процесів у прикордонних районах області. Хоча, звичайно, політика держави в галузі охорони праці потребує кардинальних змін. Очевидно, що в нових умовах господарювання її вектор зміщується в площину стимулювання здорового способу життя. Йдеться про те, що бізнес, роботодавці різних форм власності повинні стимулювати працівника за хороший стан здоров'я, а не за захворюваність. Ця теза базується на широко відомому висновку експертів Всесвітньої організації здоров'я, суть якого полягає в тому, що рівень здоров'я населення більше ніж на 50 % визначається умовами та способом життя. Решта 50 % припадає на: фактори зовнішнього середовища – 20 %, генетичний матеріал – 20 % і лише 10 % загального рівня здоров'я населення визначається доступністю і якістю медичного обслуговування [5, с. 72]. Наведені дані мають вкрай важливе значення на тлі депопуляційних процесів, які охопили Україну та її регіони. Українському суспільству, вважає О. Палій, "дотепер притаманна система цінностей, у якій здоровий спосіб життя посідає другорядне місце. На ґрунті занепаду державних інститутів, відповідальних за стан здоров'я населення, особливої значущості набуває формування суспільної та індивідуальної налаштованості на пріоритет здорового способу життя, соціальної та особистісної мотивації на збереження та зміцнення здоров'я" [6, с. 12-13]. Очевидно, що така постановка проблеми потребує вирішення комплексу завдань, серед яких особливе місце належить умовам праці, реалізації принципів ергономіки, тобто науки, що вивчає допустимі фізичні, нервові та психологічні навантаження на людину в процесі трудової діяльності. Йдеться про створення найраціональнішого робочого середовища з метою забезпечення максимальної ефективності праці без шкоди для здоров'я і без зниження працездатності людини.

Література

1. **Стратегія** демографічного розвитку на 2006-2015 рр.: постанова Кабінету Міністрів України № 879 від 24 червня 2006 р.
2. **Програма** економічного і соціального розвитку Закарпатської області на 2001-2004 рр. "Закарпаття – 2004. Поступ у ХХІ століття". – Ужгород, 2001. – 321 с.
3. **Статистичний** щорічник Закарпаття за 2008 рік. – Ужгород, 2009. – 559 с.
4. **Лібанова Е.** Новітні тенденції смертності населення України / Е. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – № 1. – 2006. – С. 23-27.
5. **Раков А.А.** Анализ смертности сельского населения Беларуси: вторая половина XX – начало ХХІ столетия / А.А. Раков, С.В. Кондричин // Демографія та соціальна економіка. – 2007. – № 1. – С. 61-73.
6. **Палій О.М.** Демографічна ситуація в країнах Центральної та Східної Європи / О.М. Палій // Демографія та соціальна економіка. – 2007. – № 2. – С. 3-14.

Варцаба В.И. Социальные ресурсы пограничных территорий Закарпатья: проблемы воссоздания и использования

Осуществлен анализ демографической ситуации в пограничных районах Закарпатской области, проанализированы основные тенденции демографического воссоздания населения. Обосновано ряд предложений, направленных на обеспечение естественного прироста населения и улучшения условий труда на производстве.

Ключевые слова: социальные ресурсы, воспроизводство, условия труда, эффективность.

Varcaba V.I. Social resources of boundary territories of Zakarpat'ya: problems of recreation and use

The analysis of demographic situation is carried out in the boundary districts of the Zakarpatian area, the basic tendencies of demographic recreation of population are analysed. Grounded row of suggestions, directed on providing of natural increase of population and improvement of terms of labour on a production.

Keywords: social resources, recreations, terms of labour, efficiency.

УДК 332.122.62

Доц. І.Б. Чудаєва, канд. техн. наук – Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

**НАУКОВІ ПАРКИ: СУТЬ, ФУНКЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
СТВОРЕННЯ**

Проаналізовано організаційно-економічний механізм функціонування наукових парків провідних країн ринкової економіки. Виокремлено основні чинники, що забезпечують ефективну роботу наукових парків. Внесено пропозиції щодо подальшого розвитку наукових парків в Україні та забезпечення їх ефективного функціонування.

Ключові слова: сталий інноваційний розвиток, інтереси, науковий парк, дослідний парк, бізнес-інкубатор, інноваційний центр, науковий потенціал, інтеграція, нововведення, інтенсифікація, високотехнологічні підприємства.

Вступ. Сьогодні вихід із фінансової кризи національної економіки потребує від менеджерів усіх ланок не лише вміння антикризового управління, але й забезпечення її переходу до сталого інноваційного розвитку, загальна концепція якого передбачає необхідність опосередкованого знаннями балансу між задоволенням сучасних потреб і захистом інтересів майбутніх поколінь, зокрема їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі.

Сталий інноваційний розвиток – це науково, технологічно, економічно, соціально і екологічно збалансований розвиток певних територій і розташованих на них міських і сільських поселень (населених пунктів), спрямований на узгоджене і науково обґрунтоване формування та функціонування їхніх економічного, соціального й екологічного складників на основі раціонального використання всіх видів ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інформаційних тощо).

Розвиток сучасного суспільства значною мірою визначається наявністю й ефективністю інноваційних процесів, що відбуваються у ньому, які обумовлюють перетворення результатів науково-дослідних робіт у нові продукти, технології, послуги. Сьогодні у світі одним з найбільш ефективних механізмів реалізації такого перетворення є різні інноваційні структури і, насамперед, науково-технічні зони з широким спектром їх різних типів – наукових парків, технопарків, технополісів та інших.

На сьогодні такі інноваційні структури в Україні ще залишаються проблемними і не виступають ефективним інструментом впливу на розвиток інноваційних процесів та економіки загалом.